

คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

The Belief of Five Buddhas in the National Library of Paris's Version of Tribhum

ภักรพล แสงเงิน¹

Phakphon Sangngern

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทไตรภูมิของไทยสมัยอยุธยาโดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์พระอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวกนิพพาน ผลการศึกษาพบว่า คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในไตรภูมิฉบับนี้มีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนโดยเฉพาะยุคของพระศรีอาริยมตไตรย แสดงให้เห็นว่าคติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ยังคงปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิสมัยอยุธยา

คำสำคัญ: คติ พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

Abstract

This article aims to study the beliefs of five Buddhas in the national library of Paris's version of Tribhum. It is a Tribhum literature of Ayutthaya period by comparison with Buddhist scriptures which are Tripitaka Anakatavam̐sa and Savakanibbana. This study reveals the belief on five Buddhas in this Tribhum with Buddhist scripture, especially in Phra-sriariyamatriaya period. It shows that the indicate common content with Buddhist scripture clearly appears in Tribhum literature of Ayutthaya period.

Keywords: beliefs, five Buddhas, national library of Paris's version of Tribhum

บทนำ

คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์เป็นคติที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตกาล พระนามของพระพุทธรเจ้าทั้ง 5 คือ พระพุทธรเจ้ากฤษณะ พระพุทธรเจ้าโกนาคมน์ พระพุทธรเจ้ากัศสปะ พระพุทธรเจ้าโคดม (ซึ่งเราอยู่ในยุคนี้) และองค์ที่จะ

มาตรัสรู้ในอนาคตคือ พระศรีอาริยมตไตรย ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสเป็นไตรภูมิฉบับหนึ่งที่ปรากฏเนื้อหาเรื่องพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกาลบ่ออย่างครบถ้วนดังที่ภักรพล แสงเงิน (2557 : 186) กล่าวไว้ว่า “ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสน่าจะแต่งในสมัยอยุธยาประมาณ

ช่วง พ.ศ. 2158-2310” สันนิษฐานตามช่วงเวลาการพบอักษรไทยย่อซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่กว้างมากเกินไป ไตรภูมิฉบับนี้น่าจะเป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยาในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งเป็นยุคที่ไทยติดต่อกับต่างประเทศ (โดยเฉพาะฝรั่งเศส) เอกสารชุดนี้น่าจะเป็นหนึ่งในเอกสารต่างๆ ที่ชาวตะวันตกสนใจได้คัดลอกความรู้ทางด้านศาสนาของคนไทยไปยังชาติของตนเอง

ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ภาษาไทย ใช้อักษรไทยย่อในการบันทึกเนื้อหา มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลกทั้งที่เป็นคติพุทธศาสนาและคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื้อหาเรื่องพระพุทเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส เริ่มหลังจากนางสุภัทราเทวีให้กำเนิดพระอาทิตย์และพระจันทร์ โดยกล่าวถึงภทรภัสร์ปัจจุบันที่ประกอบไปด้วยพระพุทเจ้า 5 พระองค์ คือ พระพุทเจ้ากุกกุสนธะ พระพุทเจ้าโกนาคมน์ พระพุทเจ้ากัสสปะ พระพุทเจ้าโคดม เหตุการณ์หลังจากสิ้นศาสนาพระพุทเจ้าโคดม และพระศรีอารียเมตไตรย โดยเนื้อหาที่ปรากฏนั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งเพราะมีการกล่าวถึงประวัติของพระพุทเจ้า 5 พระองค์อย่างละเอียด อาทิ พระนามพระพุทเจ้า พระนามพุทโธบิดา พุทธมารดา พาหนะมหาภิเนษกรมณั เวลาที่ใช้ในการบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้ อัครสาวก อัครสาวิกา สถานที่ปรินิพพาน พระโพธิสัตว์โคดมที่เคยเสวยชาติในยุคพระพุทเจ้าในอดีต ฯลฯ โดยเฉพาะยุคพระศรีอารียเมตไตร (โดยไตรภูมิฉบับนี้เรียกพระศรีอารียเมตไตร การเรียกพระศรีอารียเมตไตรจัดเป็นโบราณกิตติศัพท์ที่พบตั้งแต่สมัยสุโขทัยในจารึกหลักต่างๆ เช่น จารึกวัดศรีชุม จารึกนครชุม จารึกวัดสรศักดิ์ เป็นต้น) ที่มีการพรรณนาถึงการเพิ่มขึ้นและลดลงของอายุขัยมนุษย์ ความอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีปในอนาคต การลงมาอุบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราชและพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีการให้ความสำคัญกับเรื่องพระพุทเจ้า 5 พระองค์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่างจากไตรภูมิภคและไตรภูมิโลกวินิจยภค ซึ่งเป็นไตรภูมิ 2 ฉบับที่ป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ภาพปกหนังสือไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช 2554

เรื่องพระพุทเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในประเทศไทย

ประวัติพระพุทเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในประเทศไทย (แม้ชีวิมุตยารองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง ใช้เรียกกลุ่มวรรณกรรมโลกศาสตร์ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลก ภพภูมิต่างๆ ตามคติทางพระพุทธศาสนา) ได้แก่ ไตรภูมิภคของพญาสิทธิไทย มีการกล่าวถึงพระนามของพระพุทเจ้าในอดีตและอนาคต และกล่าวถึงอาณิสสงส์แห่งการสดับไตรภูมิภคว่าจะได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอารียเมตไตรย ไตรภูมิโลกวินิจยภคแม้จะไม่กล่าวถึงพระนามหรือรายละเอียดของพระพุทเจ้าทั้ง 4 พระองค์ แต่ก็กล่าวถึงยุคของพระศรีอารียเมตไตรยในอนาคตว่าจะสุขสมบูรณ์พูนสุขไปทุกประการ ตัวอย่างยุคพระศรีอารียเมตไตรยในไตรภูมิโลกวินิจยภค (กรมศิลปากร: 2520: 50) ที่กล่าวถึงชาติตระกูลของพระองค์ ว่า

...สมเด็จพระผู้ทรงธรรมพระเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงจะมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ พระพุทธบิดานั้น จะทรงพระนามชื่อว่า พระสุพรหมพราหมณ์ เป็นปรโรหิตแห่งสมเด็จพระบรมกษัตริย์พระเจ้าสังขจักรพรรดราธิราช พระพุทธมารดานั้นจะเป็นพราหมณ์ชาติ จะทรงพระนามชื่อว่า พรหมวดี แลมีขัณขุมหานครบวรราชธานีที่สมเด็จพระพุทธองค์บังเกิดนั้นจะปรากฏนามชื่อว่าเกตุมวดีบุรีนคร ไตรภูมิฉบับล้านนา (ไตรภูมิ) ประคอง นิมมานเหมินท์ (2555 : 3) กล่าวถึงที่มาของไตรภูมิฉบับล้านนาว่า ต้นฉบับเป็นคัมภีร์โบราณจำนวน 6 ผูก จารด้วยอักษรทองถิ่นที่เรียกกันว่า ตัวเมืองหรือ ตัวธรรม ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ตอนท้ายของผูกที่ 6 บอกชื่อผู้จารว่าชื่อ ปัญญาแพง และชี้แจงว่า จารเสร็จในช่วงสงครามที่ ขณะจะเปลี่ยนจาก จ.ศ. 1298 เป็น จ.ศ. 1299 ผู้จารได้ต้นฉบับมาจากวัดแม่ยี่อซึ่งคัดลอกมาจากฉบับที่ครูบาณัฏฐ์บ้านด้ายเชียงแสน ได้จารไว้หน้าอายุไตรภูมิฉบับนี้ได้ 188 ปี โดยมีกรกล่าวถึงพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในภททกัลป์ตั้งแต่พระพุทธเจ้ากกุสันธะถึงพระพุทธเจ้าโคดม โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาบำเพ็ญบารมี ชาติตระกูลกำเนิด พระนามพุทธบิดา พุทธมารดา ฯลฯ ตัวอย่างพระพุทธเจ้ากกุสันธะในไตรภูมิฉบับล้านนา (กรมศิลปากร, 2555 : 20) ว่า

พระพุทธกกุสันธะเจ้าฟ้าเพงปารมีธัมม 8 ไนยะ 16 อสังเขยปลายแสนมหาภิแลวได้เกิดมาในตระกูลพราหมณ์ในเมืองชื่อเมกขลนคร พราหมณ์ปรโรหิตตปนพื่อพระ นางพราหมณ์ชื่อ วิสาขาเปนมแม่พระ อยู่เสวยสมปัตติได้ 4 พันปี นาง 3 หมั้นนาง มีนางพราหมณ์ ชื่อโรจินีเปนใหญ่แก่นางทั้งหลาย ทานออกบวชด้วยยานรถ กทำเพียรได้ 8 เดือน ได้ตรัสสัพพัญญูแทบเค้า ไ้มัคเขาะ เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราได้เปนพระยาชื่อเทวีโลราช ได้ทำบุญมากนัก มีต้นว่าหื้อ ทานผ้าจีวรเปนทาน แล้วออกบวชในศาสนาพระพุทธเจ้าเรียนเอาธัมมปิฎกทั้ง 3 คีได้อันทานวายเป็นจักได้เปนพระแล

ในไตรภูมิฉบับอีสาน (ปฐมกัป) สุกัญญา สุจฉายา (2555 : 93-94) อธิบายว่า “ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ต้นฉบับเอกสารเรื่องปฐมกัปมาให้พ่อใหญ่ พิมพ์รัตนคุณศาสน์ และพ่อใหญ่ละมุล ศรีรัตนกุลปริวรรตเป็นอักษรไทย... อายุของเอกสารนี้อยู่ในสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2455” มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลกที่คล้ายคลึงกับไตรภูมิภาคแต่บางตอนมีการแทรกความเชื่อดั้งเดิมลงไปคือ เรื่องปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างสรรพสิ่ง โดยมีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เช่นเดียวกัน ตัวอย่างพระพุทธเจ้ากกุสันธะในไตรภูมิฉบับอีสาน (กรมศิลปากร, 2555 : 125-126) ว่า ...ยามเมื่อพุทธเจ้าองค์ประเสริฐกกุสันธจักรลงมาเสวยลัดโลกชุมพู่พื้น เจ้าก็มาเกิดก้าในมนุษย์โลกชุมพู่ ชื่อว่าเมืองเพชรชะบุรีสูงเอื้องนครกว้าง อันว่าพระวระปิตาเจ้ากกุสันธะองค์ประเสริฐ ชื่อว่าติสสะพราหมณาพื่อพระองค์จริงแท้ เจ้าก็เสวยราชสร้าง นครกว้างอยู่เกษม อันว่ามารดาเจ้าพุทธองค์ประเสริฐ ชื่อว่านางวิสาขาพราหมณ์ โลกถือจริงแท้... ยามเมื่อ พระออกตัดเกษเล่าในอ้อมกามะพฤกษ์ ชาวชุมพู่เขาว่าโพธิ์ปางนั้น อันว่าตนพระเจ้าลงสูง 40 คอก เจ้าเฮย เจ้าก็นำสัตว์ข้ามยานน้ำโดยได้ตั้งใจ แท้แล้ว... พระก็อายุได้คัณนาสี่หมื่นปีนั้น เจ้าก็เสด็จสู่ท้องนิพานพื้นอยู่เกษม...

เห็นได้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า 5 พระองค์นั้นยังคงมีปรากฏในวรรณกรรมประเภท ไตรภูมิฉบับต่างๆ ในประเทศไทยซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องของคติเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้าและอนาคตพุทธเจ้าของคนไทยในอดีตอย่างชัดเจน

ผู้ศึกษามุ่งวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสโดยเทียบคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏเรื่องราวของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์โดยเฉพาะพระไตรปิฎกและใช้คัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาหากความเหล่านี้นไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

1. พระสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน [ทุติยภาค] พุทธวงศ์ จริยาปิฎก เล่ม 33 กกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีตรวมถึงยุคของพระองค์

2. พระสุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค จักกวัตติสูตร พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือ พระศรี อาริยมตไตรยกล่าวถึงในตอนที่ว่าด้วยเมื่อมนุษย์มีอายุขัย 10 ปี ว่า ในอนาคตของชมพูทวีป อายุขัยของมนุษย์จะเหลือเพียง 10 ปี จะเกิดสัตถันตรกัลป์ 7 วัน หลังจากนั้นมนุษย์จึงพากันสมาทานกุศลกรรมบถ อายุขัยของมนุษย์จึงเจริญขึ้น

ไปเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี จะมีพระราชานามว่า สังขะมหาจักรพรรดิราชและพระศรีอาริยเมตไตรยลงมาอุบัติยังโลกมนุษย์ พิจารณาความแล้วพบว่า รูปแบบเนื้อหาของพระศรีอาริยเมตไตรยที่ปรากฏในจักกวัตตสูตรนั้นกล่าวเนื้อหาต่างๆ ไม่ครบเหมือนพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ในพระไตรปิฎกกกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ เช่น พระนามพุทธบิดา พุทธมารดา ไม้ที่ตรัสรู้ มหาบุริสลักษณะ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงใช้เนื้อหาเรื่องพระศรีอาริยเมตไตรยที่ปรากฏในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวกนิพพานเทียบเพิ่มเติม

3. คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ คือ

3.1 ฉบับที่บำเพ็ญ ะวิน เป็นผู้ปริวรรต เนื้อหาของพระศรีอาริยเมตไตรยในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์เริ่มจากพระสารีบุตรทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เล่าเรื่องพระพุทธเจ้า 10 พระองค์ที่จะลงมาตรัสรู้ในอนาคต ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ก่อนที่พระศรีอาริยเมตไตรยจะลงมาอุบัติ มนุษย์จะมีอายุขัยเพียง 10 ปี จะเกิดสัต์ถันตรกัฬ 7 วัน มนุษย์ที่รอดชีวิตจะพากันสมทานกุศลกรรมบถ อายุจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถึงสองขัยและลดลงมาเหลือ 80,000 ปี จึงมีพระมหาจักรพรรดิสังขจักรและพระศรีอาริยเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้าลงมาอุบัติ

3.2 พระคัมภีร์อมตธธธา ฎีกาอนาคตวงศ์ ผู้ศึกษานำเรื่องศาสนาพระศรีอาริยเมตไตรยมาจากไตรภูมิโลกวิณฉกถาซึ่งอ้างถึงคัมภีร์อมตธธธา ฎีกาอนาคตวงศ์

ผู้ศึกษาถือเป็นฉบับหนึ่งในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์ฉบับต่างๆ โดยเนื้อหาเริ่มตั้งแต่ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีป ในอนาคต การเสด็จมาอุบัติของพระศรีอาริยเมตไตรยและพระเจ้าสังขจักรพรรดิราช ตระกูลพระศรีอาริยเมตไตรย อัครสาวก อัครสาวิกา มณฑปพิเศษและมหาบุริสลักษณะ

4. คัมภีร์พระสาวกนิพพาน ตอนพระมหากัสสปะเถรนิพพาน เป็นเรื่องราวของพระมหากัสสปเถระผู้เป็นเลิศด้านธุดงค์สมัยพระพุทธเจ้าโคตม เมื่อท่านมีอายุ 120 ปี ได้เข้านิพพาน ระหว่างเขา 3 ลูก ชื่อ กุกกุฏสัมปตบรรพต โดยท่านอธิษฐานไว้ว่า เมื่อท่านนิพพาน ขอให้เขา 3 ลูกนี้มาประชุมกันเป็นเขาลูกเดียวปกปิดสังขารของท่านไว้ เมื่อถึงยุคพระศรีอาริยเมตไตรยในอนาคต พระองค์จะเสด็จมาสู่ณ กุกกุฏสัมปตบรรพตแห่งนี้และทรงพระหัตถ์เบื้องขวา ช้อนเอาซากศพของพระมหากัสสปะขึ้นและตรัสแก่เหล่าสาวกว่า ซากศพนี้คือพี่ชายของพระตถาคต อีกทั้งยังกระทำการยกย่องเชิดชูคุณงามความดีของพระมหากัสสปะโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นเลิศในธุดงค์วัตร 13 ข้อแก่เหล่าภิกษุสาวก หลังจากนั้นเปลวไฟจึงบังเกิดขึ้นใหม่ศพของพระมหากัสสปะสูญสิ้นไป เพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและแตกต่าง ผู้ศึกษาจะนำเสนอในรูปแบบของตาราง และเทียบเนื้อหาโดยสังเขปเพื่อแสดงลักษณะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในองค์ประกอบต่างๆ คือ ตารางเรื่องอดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์ ตารางเหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตม และตารางยุคพระศรีอาริยเมตไตรย ดังนี้

ตารางที่ 1 อดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์

อดีตพุทธเจ้า	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก กกุสันธพุทธวงศ์ - โคตมพุทธวงศ์
1. พระพุทธเจ้ากกุสันธะ	กุกกุสนธ	กกุสันธะ
- นามพุทธบิดา	อัคคีทัต	อัคคีทัตต
- นามโพธิสัตว์ (โคตม)	เขมาราช	เขมะ
- นามพระโอรส	อุตร	อุตตระ
- นามอัครสาวก	วิรุฑ์เถระและชีวัตเถระ	วิรุเระและสัณชีวนามเถระ
- ระยะเวลากระทำเพียร	10 เดือน	8 เดือน
- ไม้ที่ตรัสรู้	ไม้ซีก	ไม้ซีก
- พระชนมายุ	40,000 ปี	40,000 ปี
- สถานที่ปรินิพพาน	เขมาราม	เขมาราม

อดีตพุทธเจ้า	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก กกุสันธพุทธวงศ์ - โคตมพุทธวงศ์
2. พระพุทธเจ้าโกนาคมน์ - นามพุทธบิดา - นามโพธิสัตว์ (โคตม) - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	โกนาคมน์ ลีทศพราหมณ์ จักรพรรดิราช (ไม่ปรากฏนาม) สัตพาหุ ยศเถระและอัครเถระ 6 เดือน มะเดื่อ 30,000 ปี บรรพตาราม	โกนาคมนะ ยัญญทัตตพราหมณ์ ปัพพตะ สัตถวาหะ ภิโยสเถระและอัครเถระ 6 เดือน มะเดื่อ 30,000 ปี ปัพพตาราม
3. พระพุทธเจ้ากัสสป - นามพุทธบิดา - นามโพธิสัตว์ (โคตม) - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	กัสสป ทศราชขบโรหิต โขภูบาล วิชิต ดิศเถระและภราทวาทเถระ 7 วัน ต้นไทร 20,000 ปี พระถวาราม	กัสสปะ พรหมทัตต โขติปาละ วิชิตเสนะ ดิศสเถระและภราทวาทเถระ 7 วัน ต้นไทร 20,000 ปี เสตัพยาราม
4. พระพุทธเจ้าโคตม - นามพุทธบิดา - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	โคตม ศรีสุทโธทนะ ราหุล สารีบุตรและโมคัลลาน 6 ปี โพ 80 ปี สาละวันนิชาน	โคตม สุทโธทนะ ราหุล สารีบุตรและโมคัลลาน 6 ปี โพ ประมาณ 100 ปี ป่าสาละ เมืองกุสินารา

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เนื้อหาของอดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก พุทธวงศ์ กกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ ดังนี้

1. พระพุทธเจ้ากกุสันธะ เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (กุกุสนธ-กกุสันธะ) พระนามพุทธบิดา (อัครทัต-อัครทัตต) พระนามพระโพธิสัตว์โคตม (เขมา-เขมะ)

ฯลฯ แต่ต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อย คือ ระยะเวลาที่ทรงบำเพ็ญเพียร (ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า 10 เดือน แต่พระไตรปิฎกว่า 8 เดือน)

2. พระพุทธเจ้าโกนาคมน์ เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (โกนาคมน์-โกนาคมนะ) พระนามพระโอรส (สัตพาหุ-สัตถวาหะ) ไม้ที่ทรงตรัสรู้ (มะเดื่อ) ฯลฯ แต่ต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย คือ พระนามพุทธบิดา

(ลัทธพรหมณ-ยัญญัตตพรหมณ) พระนามพระโพธิสัตว์โคดมที่พระไตรปิฎกว่าเป็นกษัตริย์ชื่อ ปัพพตะ แต่ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสกล่าวเพียงแค่ว่าเป็นพระมหาจักรพรรดิราชเท่านั้น

3. พระพุทธเจ้ากัสสป เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (กัสสป) พระนามพระโพธิสัตว์โคดม (โชฎฐบาล-โชติपालะ) นามพระอัครสาวก (ติศเถระและภารทวาทะเถระ) ฯลฯ แต่ต่างกันว่ารายละเอียดปลีกย่อย คือ พระนามของพุทธบิดา (ทัศราชปโรหิต-พรหมทัตต) และ สถานที่เสด็จปรินิพพาน (พระณาราม-เสตัพยาราม) ความแตกต่างเหล่านี้

นี้หากพิจารณาจากคำแล้วมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน (ทัศ-ทัตต, พระญา-เสตัพยา)

4. พระพุทธเจ้าโคดม เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (โคดม) พระนามพุทธบิดา (สุทโธทนะ) นามของอัครสาวก (พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ) ไม้ที่ทรงตรัสรู้คือ โพ สถานที่ปรินิพพาน (สาฬโธทยาน -ป่าสาละ) ฯลฯ แต่ต่างกันว่ารายละเอียดคือ อายุของพระพุทธเจ้า (ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า 80 ปี พระไตรปิฎกกว่า ประมาณ 100 ปี)

ตารางที่ 2 เหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคดม

ตอน	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญ)
1. เมื่อศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมมีอายุครบ 5,000 ปี	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุชั้ย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุชั้ย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุชั้ย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน
2. ปัจจัยที่ทำให้อายุชั้ยของมนุษย์เพิ่มขึ้น	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุชั้ยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงอสงไชย(ชื่อเมืองเปลี่ยนตามอายุชั้ยของมนุษย์ คือ 100,000 ปี=มัตทุมอสงไชย=มณฑล)	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุชั้ยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุชั้ยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงอสงไชย
3. ปัจจัยที่ทำให้อายุชั้ยมนุษย์ลดลง	มนุษย์ประมาทในธรรม ทำอกุศลกรรม 10 ประการ อายุจึงลดลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองมณฑลเปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมตี	เมื่อมนุษย์มีอายุชั้ย 80,000 ปี เมืองพาราณสีมีชื่อว่า เกตุมตี	มนุษย์ประมาทในธรรม อายุจึงลดลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองพาราณสีเปลี่ยนชื่อเป็น เกตุมตี

ตอน	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส	พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญญา)
4. การอุบัติของ พระเจ้าจักรพรรดิ ราชเมืองเกตุมดี - นามเทพบุตร - นามพระเจ้า จักรพรรดิ - นามพระโอรส องค์ใหญ่	เซถนกาล (ไม่ปรากฏ) อชิตกุมาร (ขุนพลแก้ว)	(ไม่ปรากฏ) สังขะ (ไม่ปรากฏ)	มหามพกาล สังขจักร์ อชิตกุมาร

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์หลัง
สิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก จักกวัตติสูตรและ
คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ ดังนี้

1. เมื่ออายุศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมครบ 5,000
ปี ผู้คนจะไม่ละอายุและเกรงกลัวต่อบาป มนุษย์จะมีอายุขัย
10 ปี และจะเกิดการฆ่าฟันกันด้วยอาวุธ คือ สัตถันตรกัลป์
เป็นเวลา 7 วัน

2. ปัจจัยที่ทำให้อายุขัยของมนุษย์เพิ่มขึ้น คือ
ผู้คนที่รอดจากสัตถันตรกัลป์จะพากันสมทานกุศลกรรมบถ
10 ประการจึงทำให้อายุขัยของลูกหลานพวกเขาเหล่านั้น
เพิ่มขึ้นจนถึงสองขัยปี แต่พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร
ว่า มนุษย์จะมีอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี อีกทั้ง
ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสยังให้รายละเอียด
ของชื่อเมืองระหว่างที่อายุขัยของมนุษย์เพิ่มขึ้นด้วยว่า เมื่อ
มนุษย์มีอายุขัย 100,000 ปี เมืองพาราณสีเปลี่ยนชื่อเป็น
เมืองมัทมู เมื่อมนุษย์มีอายุสองขัยปี เมืองมัทมูเปลี่ยน
ชื่อเป็นมณฑล

3. มนุษย์ผู้มีอายุขัยสองขัยปีเกิดความประมาท
ในธรรมอายุขัยจึงถอยลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองพาราณสี
เปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมดี แต่ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสว่า เมืองมณฑลเปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมดี ซึ่งการเปลี่ยน
ชื่อจากมณฑลเป็นเมืองเกตุมดีไม่ได้แตกต่างไปจากพระ
ไตรปิฎกและพระอนาคตวงศ์เพราะเมืองเหล่านี้ (มัทมู-
มณฑล) ล้วนเคยเป็นเมืองพาราณสีมาก่อนนั่นเอง

4. การอุบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราช เนื้อหา
ส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกันแต่ต่างกันที่รายละเอียด คือ
ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า เซถนกาลเทพบุตร
(พระอนาคตวงศ์ว่า มหามพกาลเทพบุตร และไม่ปรากฏ
ชื่อในจักกวัตติสูตร) จะจุติจากสวรรค์ลงมาเป็นพระเจ้า
จักรพรรดิราช (ซึ่งไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส
ไม่ได้กล่าวถึงพระนาม แต่จักกวัตติสูตรว่า สังขะ และพระ
อนาคตวงศ์ว่า สังขจักร์) พระเจ้าจักรพรรดิราชนี้จะมีพระ
โอรสองค์ใหญ่นามว่า อชิตกุมาร (ไม่ปรากฏในจักกวัตติสูตร)
ซึ่งจะเป็นขุนพลแก้ว (ปรีนายกรัตนะ) หนึ่งในของคู่บุญของ
พระเจ้าจักรพรรดิราช

ตารางที่ 3 ยุคพระศรีอารียเมตไตรย

เนื้อหา	ไตรภูมิฉบับ หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญฯ)	อมตธราธา ฎีกาอนาคตวงศ์
1. พระศรีอารียเมตไตรย - นามพุทธบิดา - นามพระโอรส - ระยะเวลาครองเพศ ฆราวาส	พระศรีอารียเมตไตร สุพรพราหมณ์ พราหมณ์วัฑนกุมาร 8,000 ปี	พระศรีอารียเมตไตรย สุพรพรา พราหมณ์วัฑนกุมาร 8,000 ปี	พระศรีอารียเมตไตรย สุพรพราหมณ์ (ไม่ปรากฏ) (ไม่ปรากฏ)
- พาหนะมหาภิเนษกรมณ - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - อายุพระศาสนา	ปราสาท โลกภเถระ 7 วัน กากะทิง 80,000 ปี 180,000 ปี	ปราสาท อโสกและพรหมเทพ 7 วัน กากะทิง (ไม่ปรากฏ) (ไม่ปรากฏ)	(ไม่ปรากฏ) อโสกและพรหมเทพ (ไม่ปรากฏ) กากะทิง 80,000 ปี 180,000 ปี
2. ดอกบัวรองรับ พระบาทยามพระพุทธเจ้า เสด็จ	เมื่อพระศรีอารียเมตไตรจะเสด็จ ไปที่ใดจะมีดอกบัวขนาดใหญ่ ฝุดขึ้นจากแผ่นดินมารองรับฝ่า พระบาททุกอย่างก้าว	เมื่อพระศรีอารียเมตไตรยจะ เสด็จไปที่ใดจะมีดอกบัวขนาด ใหญ่ฝุดขึ้นจากแผ่นดินมารอง รับฝ่าพระบาททุกอย่างก้าว	เมื่อพระศรีอารียเมตไตรย จะเสด็จไปที่ใดจะมีดอกบัว ขนาดใหญ่ฝุดขึ้นจากแผ่น ดินมารองรับฝ่าพระบาททุก อย่างก้าว
3. ความพิเศษของดอก กากะทิง	ดอกกากะทิงจะบานตั้งแต่วัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนถึงวันที่ พระองค์ปรินิพพาน ในวันปรินิพพานดอกกากะทิง นั้นจะร่วงหล่นบูชาที่เชิงตะกอน ของพระพุทธเจ้า	(ไม่ปรากฏ)	ดอกกากะทิงจะบานตั้งแต่วัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนถึงวัน ที่พระองค์ปรินิพพาน ในวันปรินิพพานดอกกากะทิง นั้นจะร่วงหล่นบูชาที่เชิง ตะกอนของพระพุทธเจ้า
4. มณฑปพิเศษ	ยามพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่ใด จะมีมณฑปแก้วซึ่งเหล่าเทวดา ครุฑ นาคราชเนรมิตถวายเพื่อ เป็นพาหนะ	(ไม่ปรากฏ)	ยามพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่ ใด จะมีมณฑปแก้วฝุดขึ้นจาก แผ่นดินเพื่อเป็นพาหนะ

เนื้อหา	ไตรภูมิฉบับ หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญฯ)	อมตธรรษา ฎีกาอนาคตวงศ์
5. บุพกรรมระหว่าง พระศรีอาริยมตไตรย กับพระมหากัสสป	ยามเมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จ ปรินิพพาน พระองค์จะเสด็จ ไปนำศพพระมหากัสสปเถระ ในศาสนาพระพุทธเจ้าโคดม มาปลงศพในผ้าพระหัตถ์ของ พระองค์	ในอนาคตข้างหน้า พระศรีอาริย มตไตรยจะเสด็จมาพร้อมกับ เหล่าบรรดาภิกษุสาวก พระองค์ จะมานำร่างของพระมหากัสสป เถระ และทรงกล่าวว่า “สังขาร นี่คือพี่ชายของอาตมา” พร้อม ทิ้งกล่าวยกย่องความเป็นเลิศ ของพระมหากัสสปเถระในด้าน ถือธุดงค์วัตร 13 ประการอย่าง เคร่งครัดตลอดชีวิต หลังจาก นั้นจึงบังเกิดเปลวไฟเผาศพของ พระมหากัสสปสิ้นไป	

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เนื้อหาเรื่อง
พระศรีอาริยมตไตรยในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อนาคตวงศ์ คัมภีร์อมตธรรษา
ฎีกาอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวกนิพพาน ดังนี้

1. เรื่องพระศรีอาริยมตไตรยในไตรภูมิฉบับ
หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อนาคตวงศ์
และคัมภีร์อมตธรรษา ฎีกาอนาคตวงศ์ เช่น พระนามของ
พระพุทธเจ้า (อาริยมตไตรย-อาริยมตไตรย) พระนามพุทธ
บิดา (สุพฺรหฺมา-สุพฺรหฺมพฺรหฺมณ) ไม้ที่พระพุทธเจ้าทรง
ตรัสรู้ (กาคะทิง) แต่ต่างกันในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย เช่น
ระยะเวลาครองเพศฆราวาส ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสว่า 8,000 ปี แต่ไม่ปรากฏในคัมภีร์อมตธรรษา
หรือนามของอัครสาวก ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสกล่าวถึง โลกภะระองค์เดียว แต่คัมภีร์อนาคตวงศ์
และคัมภีร์อมตธรรษาว่า อโสกและพรหมเทพเถระฯ

2. เรื่องดอกบัวพิเศษที่เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าจะ
เสด็จในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วม
กับคัมภีร์อนาคตวงศ์และคัมภีร์อมตธรรษา ฎีกาอนาคต
วงศ์ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใดจะ
มีดอกบัวใหญ่ผุดขึ้นจากแผ่นดินมารองรับฝ่าพระบาท

3. เรื่องความพิเศษของดอกกาคะทิงในไตรภูมิ
ฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อมต

ธรรษา ฎีกาอนาคตวงศ์ คือ ดอกกาคะทิงจะบานตั้งแต
วันที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จนถึงวันที่จะปรินิพพาน ดอก
กาคะทิงก็จะหล่นลงไปตกยังเชิงตะกอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จ
ปรินิพพาน

4. เรื่องมณฑปพิเศษในไตรภูมิฉบับ
หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อมตธรร-
ษา ฎีกาอนาคตวงศ์ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่
ใด พระองค์จะทรงมณฑปแก้วเป็นพาหนะ แต่ต่างกันที่
รายละเอียดคือ ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า
มณฑปแก้วนี้เกิดจากเหล่าเทวดา ครุฑ และนาคเนรมิต
ถวาย แต่คัมภีร์อมตธรรษาว่า มณฑปแก้วนี้ผุดขึ้นจาก
แผ่นดิน

5. เรื่องบุพกรรมระหว่างพระศรีอาริยมตไตรย
กับพระมหากัสสปเถระในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์พระสาวกนิพพาน คือ
พระพุทธเจ้าจะเสด็จมานำร่างของพระมหากัสสปเถระ
สมัยศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมเพื่อปลงสังขาร แต่ในคัมภีร์
พระสาวกนิพพานให้รายละเอียดของบุพกรรม คือ พระ
มหากัสสปเคยเป็นเชษฐาของพระองค์ อีกทั้งพระศรีอา
ริยมตไตรยยังทรงปรารถนาถึงคุณงามความดีของพระมหา
กัสสปเถระในเรื่องความเป็นเลิศในด้านการถือธุดงค์วัตร
13 ประการด้วย

เห็นได้ว่า เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ

1. อติตพุทธเจ้า 4 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน [หุติยภาค] พุทธวงศ์ จริยาปิฎก กกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์

2. เหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตมในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส มีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิหารค จักกวัตติสูตรและคัมภีร์พระอนาคตวงศ์

3. ยุคพระศรีอารียเมตไตรในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส มีเนื้อหาร่วมกับ 3 คัมภีร์ คือ 1) คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ 2) คัมภีร์อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ 3) คัมภีร์พระสาวกนิพพาน

เนื้อหาร่วมหรือเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกันที่ปรากฏส่วนใหญ่นั้นเป็นเรื่องของพระนามของพระพุทธเจ้า พระนามพุทธบิดา นามอัครสาวก นามพระโพธิสัตว์โคตม ไม้ที่ทรงตรัสรู้ ระยะเวลาในการบำเพ็ญเพียร ฯลฯ เหตุการณ์หลังจากสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตม (สัถกันตรกัลป์) ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์มีอายุขัยเพิ่มขึ้นหรือลดลง การอุปบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราชและยุคพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยบางส่วน

บทสรุป

เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสส่วนใหญ่มีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ คัมภีร์พระสาวกนิพพาน แต่พระพุทธเจ้าองค์ที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดคือ ยุคของพระศรีอารียเมตไตรย พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 แห่งภัทรกัลป์นี้ซึ่งจะลงมาตรัสรู้ในอนาคต ความอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีปในอนาคตน่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ผู้คนในยุคสมัยนั้นประสงค์ไปเกิดในยุคพระศรีอารียเมตไตรย ไตรภูมิฉบับนี้จึงเป็นวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในสมัยอยุธยาที่สำคัญเพราะแสดงให้เห็นถึงคติพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ (โดยเฉพาะยุคของพระศรีอารียเมตไตรย) ซึ่งถือเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสจึงสะท้อนให้เห็นถึงความคิดชุดหนึ่งของคนไทยในสมัยอยุธยา ซึ่งชาวตะวันตกให้ความสำคัญกับความเชื่อทางศาสนาของคนไทยจึงได้มีการคัดลอกเรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ซึ่งปรากฏร่วมกับเรื่องราวของการสร้างโลกกลับไปยังชาติของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2520). **ไตรภูมิโลกวิจิตรฉกฉด ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง) เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2554). **ไตรภูมิเอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- คณะสงฆ์แห่งประเทศไทย. (2515). **พระสาวกนิพพาน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายี) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 มิถุนายน พุทธศักราช 2515).
- บำเพ็ญ ระวิน. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรี ภาค 3 พระอนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์วิชาการ.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ (2555). คำนำเสนอ เรื่อง ไตรภูมิฉบับล้านนา. ใน **ไตรภูมิฉบับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ประภาส สุระเสน (ปริวรรต). 2540. **พระคัมภีร์อนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ : สุรวัดน์. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวชิรธรรมภรณ์ สุรพงศ์ ฐานวโร เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ ณ เมรุหลวง พลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 26 มี.ค. 2540).
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัครพล แสงเงิน. (2557). **ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2554). คำนำเสนอเรื่อง ปฐมกัป คัมภีร์กำเนิดโลกของคนอีสาน. ใน **ไตรภูมิฉบับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **พระบาลีสถิตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม 10**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2549). **พระบาลีสถิตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก เล่ม 33**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.